

142 (1414/1993), http://www.alithnainya.com/tocs/default.asp?toc_id=169&toc_brother=-1&path=0;1;15;169 (05.03.2015); "el-Kâfi eş-Şeyh Mennâ' Halil el-Kaţţân", <http://www.ikhwan-wiki.com/index.php?title=%D9> (05.03.2015); Bedr M. Bedr, "Fi'z-Zikre'l-hâdiyete 'aşer li-vefâti'l-âlimi'l-celîl eş-Şeyh Mennâ' Halil el-Kaţţân", <http://www.odabasham.net/show.php?sid=37430> (05.03.2015); Ali el-Garîb Fâtîn el-Hindî, "eş-Şeyh Mennâ' el-Kaţţân min halebâti'l-cihâd ilâ halebâti'l-ilm", <http://www.lahaonline.com/articles/view/297.htm> (05.03.2015).

AHMET ÖZEL

KAYS b. MEKŞÛH

(كيس بن مكشوح)

Ebû Hassân (Ebû Şeddâd) Kays b. Mekşûh b. Hilâl el-Becelî el-Murâdî (ö. 37/657)

Hulefâ-yi Râşidîn devri kumandanlarından.

Mekşûh (göğsü dağlanmış) lakabıyla bilinen babasının asıl adı Hübeyre b. Hilâl veya Abdüvegûs b. Hübeyre b. Hilâl şeklinde kaydedilir (İbn Abdülber, III, 1299). Cengâver Amr b. Ma'dikerib'in kız kardeşinin oğlu olan Kays, Becile kabilesinin ileri gelenlerindendi. Bu kabileye nispetle Becelî, Mezhic kabilesinin kollarından Benî Murâd'ın halifesi olduğu için Murâdî nisbesiyle anılır. Kays'ın, sağlığında Hz. Peygamber'le karşılaştığı ve onu gördüğü rivayet edilir (a.g.e., III, 1300). Bazı kaynaklarda, Hz. Peygamber'in İslâm'a daveti Yemen'e ulaşınca Amr b. Ma'dikerib'in, kabilesinin ileri gelenlerinden olan Kays b. Mekşûh'a kendilerini Resûl-i Ekrem ile görüştürmesini söylediği, Kays'ın ise bu isteği şiddetle reddettiği, bunun üzerine Amr'ın bizzat gidip müslüman olduğu, dönüştüğü de Kays'ın onunla tartıştığı nakledilir (İbn Hişâm, IV, 583-584).

Öte yandan 10 (631) yılında Becile kabilesine mensup 150 kişilik bir heyet Cerir b. Abdullah el-Becelî başkanlığında Medine'ye gelip müslüman olmuş, aynı yıl içinde bu kabilenin Benî Ahmes kolundan 250 kişi de Medine'de İslâm'a girmişti. Kaynaklarda bu kabilelerde yer alanların hepsinin ismi zikredilmez. Dolayısıyla Kays b. Mekşûh'un bunlar arasında yer almış olması ihtimali mevcuttur. Ayrıca Resûl-i Ekrem'in, hastalığı sırasında Yemen'deki valilerine ve bölge eşrafına peygamberlik iddia eden Esved el-Ansî'nin öldürülmesi için emir verdiği, Kays b. Mekşûh'un da Dâzeveyh (Dâdveyh) el-Fârisî ve Fîrûz ed-Deylemî ile birlikte Esved el-Ansî'yi öldürenler arasında bulunduğu kaydedilir (İbn Abdülber, III, 1300).

H. Ebû Bekir'in Fîrûz ed-Deylemî'yi San'a'ya vali tayin etmesinden rahatsız olan Kays b. Mekşûh irtidat ederek Esved el-Ansî'nin adamlarını etrafına topladı. Dâzeveyh'i öldüren Kays, San'a yakınlarında Fîrûz ed-Deylemî ile yaptığı savaşta mağlûp oldu ve eman isteyip tekrar müslüman oldu. H. Ebû Bekir'in Yemen'deki irtidat hareketlerini bastırmak üzere gönderdiği Muhâcîr b. Ebû Ümeyye, Kays b. Mekşûh'u halifenin yanına yolladı. H. Ebû Bekir, Dâzeveyh'i öldürdüğü gerekçesiyle Kays'ı cezalandırmak istediysede Kays onun öldürülmesinde hiçbir dahli olmadığını söyleyerek cezadan kurtuldu ve kabilesinin yanına dönmesine izin verildi. Ardından Suriye fetihlerinde görevlendirildi (Taberî, III, 324-330).

Kays b. Mekşûh daha sonraki fetihlerde başarılı hizmetlerde bulundu. Bizans ile yapılan Yermük Savaşı'nda bir gözünü kaybetti. Sâsânîler'in ağır yenilgiye uğratıldığı Kâdisiye ve Nihâvend gibi önemli savaşlara katıldı. Onun Nihâvend Savaşı'nda İslâm ordusu kumandanı olan Nu'mân b. Mukarrin'in yakın silâh arkadaşları arasında yer aldığı belirtilir. Sıffin Savaşı'nda H. Ali'nin ordusunda Becile'nin reisi sıfatıyla yer aldı, kabilesinin bayrağını taşıdı ve bu savaşta öldürüldü. Savaştan önce kabile mensuplarına kendi yerine daha başarılı birini reis seçmelerini söylemesine rağmen onların ısrarla bayrağı Kays'a verdikleri ve onun da ölüncüye kadar kahramanca savaştığı, hatta Muâviye'nin yanına kadar ulaştığı nakledilir. Cengâverliği yanında başarılı savaş taktikleriyle de bilinen Kays b. Mekşûh "Mezhic'in süvarisi" diye meşhur olmuştur. Kays'ın adı Becileli şairler arasında da zikredilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 583-584; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 347-348; V, 357, 525, 534-535; VIII, 147; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 153-155, 193, 367, 370-371, 373; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 132-133, 185, 230-238, 249, 318, 323-330; IV, 20, 27, 115; V, 25-26; İbn Abdülber, *el-İsti'âb* (Bicâvî), III, 1299-1301; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 447-448; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât: el-Esmâ'* (nşr. Ali M. Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1426/2005, I, 532-533; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, III, 520; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 260, 274; J. Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1960, s. 32; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi: Medine Dönemi*, İstanbul 1980, X, 100-106, 336-345; Mahmut Kelpetin, *Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi Tarihi, Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*, İstanbul 2012, s. 138-143, ayrıca bk. İndeks; H. Ahmet Sezikli, "Amr b. Ma'dikerib", *DİA*, III, 88; Mustafa Fayda, "Ebnâ", a.e., X, 79; Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", a.e., XI, 440-441.

HÜSEYİN ALGÜL

KAYSÎ, Nûrî Hammûdî

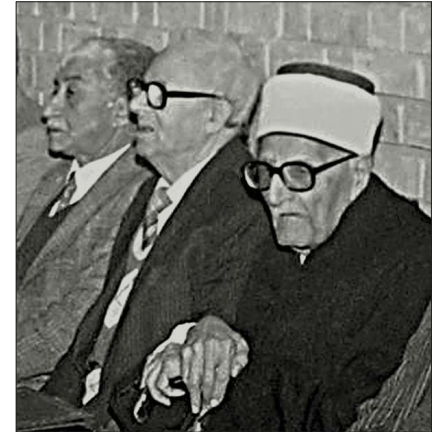
(نوري حمودي القيسي)

Nûrî b. Hammûdî b. Ali el-Kaysî (1932-1994)

Iraklı araştırmacı, şair ve edebiyatçı.

Bağdat'ta doğdu; ilk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Küçük yaştan itibaren şiir ve edebiyata eğilimi olan Kaysî, yüksek öğrenimini Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde bitirdikten sonra Arap dili ve edebiyatı alanında yüksek lisans yapmak için Mısır'a gitti. Kahire Üniversitesi'nde 1964'te yüksek lisansını, 1967'de doktorasını tamamladı. Ardından edebiyat, tarih ve şiir alanındaki çalışmalarını sürdürdü; genel kültür konularında da kendini yetiştirdi. İlk görevine Bağdat'ta lise öğretmenliğiyle başladı. Bir süre Suudi Arabistan'da öğretim üyesi olarak bulundu. Ardından Bağdat'a döndü ve Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne öğretim üyesi tayin edildi. 1974-1975'te Arap dili bölüm başkanlığı yaptı, 1975-1980 arasında aynı fakültenin dekanlık görevini yürüttü. Bir dönem Ma'hedü'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-arabiyyeti'l-âliye'nin başkanlığında bulundu. 1986 yılında vefatına kadar tekrar Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin dekanlık görevini üstlendi. Fakültenin dekanlık binasında görevinin başında iken kalp krizi sonucu öldü (1 Kasım 1994). Seyahati seven, tarihi yerleri gezip kütüphaneleri dolaşarak yazma eserler toplayan Kaysî aynı zamanda hat ve müziikle de ilgilenmiş, kardeşi hattat Hâşim el-Bağdâdî'den hat dersi almıştır. 1979'da

Nûrî Hammûdî el-Kaysî (sol başta), Sâlih Ahmed el-Ali ve Muhammed Behcet el-Eserî ile birlikte

el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-İrâkî'ye üye olmuş, aynı yıl bu kuruluşun genel sekreterliğine getirilmiştir. 1980'de Mecmau'l-lugati'l-arabiyyeti'l-Ürdünî ve 1982'de el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Hindî üyeliğine seçilmiştir.

Nûrî Hammûdî, ilmi neşirlerini gerçekleştirdiği eserlere yazdığı mukaddimelerde önemli değerlendirmelere yer vermiştir. *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eserinde Câhiliye dönemi şiirinin bâkir bir alan olduğunu, üzerinde araştırmaların yapılması gerektiğini vurguladıktan sonra tartışmalı olan bu dönem şiiri hakkında etraflı çalışmalar yapılmadan acele hüküm vermenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Câhiliye dönemi tarihiyle kültürünün genel karakteristiğini ortaya çıkarmada bu döneme ait şiirlerin yegâne kaynak sayıldığını, objektif bir tahlilden geçirilmesi durumunda önemli verilere ulaşılabileceğini ifade etmiştir (s. 6-10). Bu sebeple Câhiliye şiirinin bir fihristleme işlemine tâbi tutulması ve dönemin sosyokültürel, dinî ve ekonomik boyutlarının net bir şekilde ortaya çıkarılması gerektiğini savunmuş, bu alanda çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur.

Üç divanının yanı sıra gazete ve dergilerde yayımlanan çok sayıda kasidesi bulunan Kaysî şiirlerinde klasik kaside formunu esas almış, vezin ve kafiye düzenini başarılı bir şekilde uygulamış, çoğunlukla fedakârlık, kahramanlık, şeref ve vatana bağlılık gibi temaları işlemiştir. Dili sade ve akıcı, metin örgüsü güçlü olup üslup itibarıyla klasik kahramanlık (hamâse) şiirlerinin modern bir takipçisi gibidir. Recez şiiri formunda müstakil bir divan kaleme almış, makaleleri Tunus, Küveyt, Suudi Arabistan ve Irak'ta üniversite dergilerinde yayımlanmıştır. Kaysî edebiyat tarihi araştırmaları dolayısıyla Saddam Hüseyin ödülüne layık görülmüştür.

Eserleri. Kaysî'nin telif, neşir ve makale olarak 130'u aşkın eseri bulunmaktadır. **Telif:** *el-İkva' fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Bağdat 1385), *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Bağdat 1974), *Şahşiyâtü Kitâbi'l-Eğânî* (Bağdat 1982, Dâvûd Sellûm ile birlikte), *Şu'arâ' İslâmiyyûn* (Beyrut 1984), *el-Fürûsiyye fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Beyrut 1984, 2004), *eṭ-Ṭabî'a fi's-Şi'ri'l-Câhilî* (Beyrut 1984, 2004), *Şu'arâ' Ümeviyyûn* (I-III, Bağdat 1402/1982; Beyrut 1405/1985), *Mevâkıf mine's-sîreti'n-Nebeviyye* (Beyrut 1405/1985), *Şu'arâ'ü'l-harb hatte'l-karnî'l-evvelî'l-hicrî* (Beyrut 1986), *el-Baṭal fi't-türâşi'l-'Arabî* (Bağdat 1408).

Neşir: "el-Hânsâ" (*Mecelletü Âdâbi'l-Müstansiriyye*, I [Musul 1966], s. 218-236); İbnü'l-A'râbî, "Kitâbü'l-Bîr" (*Mecelletü*

Külliyeti'l-âdâb, sy. IX [Bağdat 1966], s. 349-367); *Şi'ru Ebî Zübeyd Ḥarme b. el-Münzir eṭ-Ṭâ'î* (derleme, Ncef 1967; *Şu'arâ' İslâmiyyûn* içinde, Beyrut 1984, s. 147-213; Bağdat 1386); *Şi'ru Ḥufâf b. Nüdbe es-Sülemî* (Bağdat 1967); *Şi'ru Rebî'a b. Maḳrûm eḍ-Ḍabbî* (Bağdat 1967); *Kümeyt el-Esedî, Divân* (I-III, Bağdat 1969-1970; Beyrut 1986); *Divânü Zeydî'l-Hayl* (Ncef 1967, *Şu'arâ' İslâmiyyûn* içinde, Beyrut 1984, s. 147-213; Bağdat 1389); *Şi'rü'n-Nemir b. Tevleb* (Bağdat 1969); "Resâ'ilü Sa'îd b. Ḥumeyd ve eṣ'ârühü" (*Mecelletü'l-'Arab*, VI/8 [Riyad 1392], s. 639-644); *Evrâḳ min Divânî Ebî Bekr Muḥammed b. Dâvûd el-İş-fahânî* (Bağdat 1392/1972); "Merrâr b. Sa'îd el-Faḳâsî: Ḥayâtühü vemâ bakıye min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, II/2 [Bağdat 1973], s. 155-184); "Şi'ru Yezîd b. eṭ-Ṭasriyye" (*Mecelletü'l-'Arab*, VIII/7-8 [1394], s. 428-436); "Abdullâh b. 'Aclân en-Nehdî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-'Arab*, VI/6-8 [1394], s. 570-575); "Ubeyd b. Eyyûb el-'Anberî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, III/2 [Bağdat 1974], s. 121-136); "Ḥaṭîm el-Muḥrizî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-Mevridî'l-İrâkıyye*, III/4 [1974], s. 175-186); İbn Dâvûd ez-Zâhirî, *ez-Zehre* (Bağdat 1395, İbrâhim es-Sâmerrâî ile birlikte); *Şi'ru Müzâḥim el-'Uḳaylî* (Bağdat 1396, 1976, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Divânü Ma'an b. Evs el-Müzenî* (Ebû Ali el-Kâfî rivayeti, Bağdat 1397, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Şi'rü'r-Râ'î en-Nümeyrî* (Bağdat 1400, Hilâl Nâcî ile birlikte); "Şâ'irân min fursânî'l-Ḳâdisiyye: Ḳa'ḳa' b. 'Amr et-Temîmî ve 'Âşim b. 'Amr et-Temîmî" (*Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb Cemî'atü Bağdâd*, sy. 31 [Bağdat 1401/1981], s. 205-251, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *el-Müstedrek 'alâ sunnâ'id-devâvîn* (Beyrut 1994, 2000, Hilâl Nâcî ile birlikte); *Divânü Cirânî'l-'Avd en-Nümeyrî* (İbn Habîb el-Bağdâdî ile Ebû Sa'îd es-Sükkerî rivayeti, Bağdat 1402); *Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, Kifâyetü't-ṭâlib fi naḳdi kelâmî's-şâ'ir ve'l-kâtib* (Musul 1982, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ve Hilâl Nâcî ile birlikte); *Resâ'ilü (Ziyâ'iddin) İbni'l-Esîr* (Musul 1982, Hilâl Nâcî ile birlikte); Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-İmâ'ü's-şevâ'ir* (Beyrut 1984, Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî ile birlikte); Ebû Riyâş Ahmed b. İbrâhim el-Kaysî, *Şerḫü Ḥâşimiyyâti'l-Kümeyt b. Zeyd el-Esedî* (Beyrut 1986; Bağdat 1987, Dâvûd Sellûm ile birlikte); Hişâm

el-Kelbî, *Nesebü'l-hayl fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve aḥbâruhâ* (Ebû Mansûr el-Cevâlikî rivayeti, Bağdat 1406, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); Ebû'l-Hasan Bahâeddin el-Münşî el-Erbîlî, *et-Tezkiretü'l-Faḥriyye* (Beyrut 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); *Divânü şîri 'Adî b. er-Rikâ' el-Âmilî* (Sa'leb rivayeti, Bağdat 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte); "'Abdullâh b. Hemmâm es-Selûfî: Ḥayâtühü vemâ tebeḳḳâ min şîrihi" (*Mecelletü'l-'Arab*, XXIII/3-4 [1408], s. 151-182); "Şi'rü'l-Hüseyn b. Maṭîr" (*Mecelletü'l-'Arab*, XXIV/1-2 [1409], s. 1-24); Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tertîbü Tuḥfeti'l-erîb bimâ fi'l-Ḳur'ân mine'l-ğarîb* (Beyrut 1989, Dâvûd Sellûm ile birlikte); İbnü'l-Gırbâfî, *el-Envâ' ve'l-ezmine ve ma'rife-tü a'yânî'l-kevâkib* (Beyrut 1996, Muhammed Nâyif ed-Düleymî ile birlikte); İbnü'l-A'râbî, *Esmâ'ü nesebi'l-hayl ve fursânihâ* (Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'ye ait *Kitâbü Nesebi'l-hayl* ile birlikte, Beyrut 1987, Hâtîm Sâlih ed-Dâmin ile birlikte). Bunların dışında Kaysî'nin *Min Erâcizi'l-Ḳâdisiyye* (Bağdat 1987), *Buṭlât ḥâlîde* (Bağdat 1989), *Tertefî'u râ-yeti'l-cihâd* (Bağdat 1992) adıyla yayımlanmış divanları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nûrî Hammûdî el-Kaysî, *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-Câhilî*, Bağdat 1974, s. 6-10, 30; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-İrâkıyyîn*, Bağdat 1969, III, 415-416; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilletü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 794; Ahmed Alâvine, *Zeylû'l-'Âlâm*, Cidde 1418/1998, s. 221; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-'Âlâm*, Beyrut 1999, s. 306-307; Sabâh Nûrî el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-İrâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdat 2002, VIII, 183-184; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşîf, *İḳdû'l-cevher fi 'ulemâ'ir-rub'î'l-evvel mine'l-ḳarnî'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 2006, II, 2179-2181; "Mecma'iyyûn fi zimmetillâh: el-Üstâz ed-duktûr Nûrî Hammûdî el-Ḳaysî", *MMLA'ûr.*, XVIII/47 (1994), s. 290-291; "Nûrî el-Ḳaysî", *Mu'cemü'l-bâbiṭin li-şu'arâ'i'l-'Arabiyye fi'l-ḳarneyni't-tâsi' 'aşer ve'l-işrin*, http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=7733 (05.08.2014).

HALİL İBRÂHİM KAÇAR

KE'ÂK

(الكعك)

Osmân b. Muhammed b. el-Arabî
b. Osmân el-Ke'âk el-İyâzî el-Endelüsî
(1903-1976)

Tunuslu edip ve tarihçi.

15 Ekim 1903'te Tunus'un kuzey sahlinde başşehir yakınlarındaki Mersâ'ya bağlı Gammaret (Kamert) köyünde doğdu. 1900'de doğduğu da kaydedilir. Kâdî